

Det kongelige kultur- og kirkedepartement
Postboks 8030 Dep
0030 Oslo

Vår ref.:2003/322

Deres ref.: 2003/923 KU/KU2 AM:pbp

Oslo, 25.04.2003

HØRINGSUTTAELSE - NORSK LYD- OG BLINDESKRIFTBIBLIOTEK - UTREDNINGSRAPPORT

ABM-utvikling - statens senter for arkiv, bibliotek og museum har som en av sine hovedmålsetninger å: "være et kompetansesenter for arkiv, bibliotek og museum og bidra til en framtidrettet satsing på innsamling, dokumentasjon, forskning, bevaring, tilrettelegging, formidling og profilering". Økt vekt på brukerperspektivet og tilgjengelighet for alle vil stå sentralt i arbeidet med å utvikle *Det sømløse bibliotektilbudet*, et begrep lansert i ABM-meldingen som berører både folke- og fagbiblioteksektoren.

ABM-utvikling ønsker derfor å legge vekt på både folkebibliotek- og studielitteraturtilbudet til blinde, svaksynte og andre lesehemmede i sin høringsuttalelse. Vi har derfor få kommentarer til selve kartleggingen og beskrivelsen av Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek og legger i stedet større vekt på utfordringene framover.

Innledning

Rapporten utgjør et grundig og faglig solid stykke arbeid, som uten tvil vil være et viktig grunnlag for en videreutvikling av bibliotektilbudet til blinde, svaksynte og andre lesehemmede. Rapporten peker på den viktige overordnede målsetning det er å sikre alle grupper full deltakelse og likestilling i samfunnet, og peker på sentrale momenter i NOU 2001:22 *Fra bruker til borger*. Begrepet *universell utforming* er en viktig rettesnor i arbeidet med utvikling av nye tjenester, også det generelle tjenestetilbudet. Det vil være viktig å sikre et godt samspill mellom nettopp utviklingen av et tjenestetilbud basert på universell utforming, sammen med et tilrettelagt tilbud. Utfordringene for Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek er derfor i like stor grad utfordringer for fag- og folkebibliotekene generelt i Norge.

Det ligger en egen utfordring i å kunne gi et godt bibliotektilbud til de lesesvake i vid forstand. Parallelt med den satsingen som nå skjer for å få opp leseferdighetene generelt i Norge, vil det måtte skje en satsing også for de gruppene som har vedvarende lese- og skrivevansker. Delvis fordi grenseoppgangen mellom ulike grupper med behov for tiltak kan være vanskelig, delvis fordi nettopp tiltak i tråd med universell utforming vil nå et bredere spekter av brukere.

Studielitteratur

Når det gjelder behovet for studielitteratur, går ikke skillet bare mellom blinde/svaksynte og andre grupper syns- og lesehemmede (jf kap 8.7), men også mellom de tradisjonelle studentgrupper - registrerte studenter knyttet til offentlige og private utdanningstilbydere, inklusive voksenopplæring og etter- og videreutdanning - og de som er i en læresituasjon i vid forstand. I følge Statens bibliotektilsyns undersøkelse "Besøk i folkebibliotek 2000", benytter 66% av brukerne folkebiblioteket også til egen læring, ikke tilknyttet noen læreinstusjon eller arbeidsgiver. Behovet for tilgang til kunnskap og kultur via bibliotekene er derfor ikke ensidig knyttet til det å være i en formalisert studiesituasjon.

Innen utdanningssektoren skjer det en utvikling som utfordrer ytterligere - kvalitetsreformen i høyere utdanning legger mer til rette for en internasjonalisering av studietilbud, og baserer seg på nye studieformer med mindre fokus på pensum og fastlagt støttelitteratur.

Dette underbygger den hovedutfordringen som formuleres slik i rapporten: *"De funksjonshemmede må få samme tilgang til studie- og faglitteratur som andre borgere. Derfor vil det ikke i fremtiden være snakk om produksjonsrett eller lånerett, men om å få tilgang til det utvalg av faglitteratur som andre grupper får, basert på metoder som gir grunnlag for en universell produktutforming."*(s.11)

Forslaget om å overføre ansvaret for produksjon av studielitteratur til UFD og å flytte denne produksjonsvirksomheten ut av NLB er godt underbygd i rapporten. Det vil likevel kunne reises tvil om det i fremtiden vil være tilstrekkelig å utvikle produksjonsfasiliteter kun ved de større studiestedene. Dette bør vurderes nøye, særlig i lys av at et mer fleksibelt utdanningssystem med flere aktører - kanskje vil det være nødvendig å styrke denne produksjonsstrukturen med et overordnet ledd.

Det tilgjengelige bibliotek

I rapporten pekes det på at folkebibliotekenes fremtidige rolle vil være sentral i den videre utviklingen av en formålstjenlig nasjonal struktur for utlåns- og formidlingsarbeid til blinde og svaksynte (s.57). Rollen som kunnskapsformidlere og veivisere faller naturlig inn i folkebibliotekenes oppgave - også den særskilte utfordringen som ligger i bibliotek tjenester til blinde, svaksynte og lesehemmede blant nye innvandrergupper faller sammen med øvrig satsing på bibliotektilbud til denne brukergruppen.

Det er et sentralt spørsmål om folkebibliotekene i Norge har tilstrekkelig rammebetingelser til å fylle rollen som nye samarbeidspartnere. Det vil neppe være tilstrekkelig med en nasjonal informasjonskampanje, slik det foreslås i rapporten. Skal folkebibliotekene kunne imøtekomme en voksende etterspørsel og fylle behovet for formidling og opplysningsvirksomhet, vil det kreve økt satsing på:

- personalressurser
- kompetanseutvikling
- tilgang til teknisk utstyr for å gjøre tjenestene tilgjengelige
- leseombudordning

ABM-utvikling viser til de erfaringene som man nå er i ferd med å skaffe seg gjennom prosjektet *Det tilgjengelige bibliotek*, - her beskrives prosjektet i korte trekk:

Hovedmålet med prosjektet *Det tilgjengelige bibliotek* er å kartlegge og utbedre tilgjengeligheten for mennesker med funksjonshemming i tre utvalgte folkebibliotek (Tønsberg/Nøtterøy bibliotek, Sarpsborg bibliotek og Torshov/Sandaker filial av Deichmanske bibliotek). Dette gjelder både fysisk tilgjengelighet til og i lokalene og utbedring av tjenestene. Særlig vekt blir lagt på tilgjengelighet til bibliotekenes nettbaserte tjenester. Ett av tiltakene er derfor installasjon av en publikumsstasjon i hvert bibliotek utstyrt med nødvendige hjelpemidler (leselist, teleslynge osv). Et annet tiltak er å etablere nye stillinger som konsulenter for funksjonshemmede bibliotekbrukere ved publikumsstasjonene - disse stillingene er tilbudt funksjonshemmede. Konsulentenes arbeidsoppgaver blir i tillegg til å betjene publikum, å markedsføre bibliotekenes nye tjenester overfor lokale bibliotekbrukere. Blant tiltakene er også å utbedre web-tilgjengeligheten på bibliotekenes hjemmesider.

Det legges også vekt på kompetanseheving hos bibliotekpersonalet når det gjelder betjening av brukere med behov for tilrettelegging. De erfaringer som er gjort så langt i prosjektet, viser at det er problematisk å kunne stille tekniske hjelpemidler fra Hjelpemiddelsentralene til disposisjon for bibliotekenes brukere. Tanken om at slikt utstyr skal være individuelt tilpasset sperrer for dette, til tross for at en slik universell utformet arbeidsplass i et folkebibliotek vil komme svært mange til gode.

Å stimulere til en bredere etablering av leseombudsordningen ved folkebibliotekene kan bidra til bedre kompetanse, informasjon og brukeropplæring lokalt. I Sverige har man god erfaring med leseombud. De prosjekt som er i gang i Norge i dag bør legge grunnlag for å få etablert faste ordninger med leseombud også her.

Kravet i biblioteklovens formålsparagraf om at det enkelte bibliotek skal legge vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet på sine tilbud gjelder også for grupper med spesielle behov. Det vil være viktig å opprettholde god kvalitet også på den offentlig finansierte lydbokproduksjonen i Norge - ikke minst vil dette være viktig som en motvekt til en forventet økt utbredelse av e-tekster gjort tilgjengelig ved talesyntese eller leselist.

Det foreslås i rapporten en egen innkjøpsordning for lydbøker - dette vil utvilsomt styrke tilbudet i folkebibliotekene, men de tiltakene som er skissert over vil være vel så viktige for brukerne for at folkebibliotekene settes i stand til å fylle rollen som nye samarbeidspartnere.

Veien videre

De mål og tiltak som skisseres for en videre utvikling av NLBs tjenester synes forsmålstjenlige - bruk av ny teknologi, særlig digitale hjelpemidler som DAISY-spillere og digital distribusjon av lydbøker vil være viktige satsinger. Å knytte denne utviklingen til Nasjonalbibliotekets faglige miljø i Mo kan også være verdifullt. Det kan likevel stilles noe spørsmål ved om NBR i stor nok grad vil kunne fungere som et "sluttbrukerbibliotek", eller om den tekniske kompetansen der bør suppleres med et tett samarbeid med det øvrige

biblioteknettverket - *det sømløse bibliotek* - gjennom å la både fag- og folkebibliotekene utgjøre et formidlings- og kompetansenettverk. Særlig viktig vil det være å ta vare på den kompetansen som finnes ved NLBs bibliotek i dag i form av human kapital - den kunnskapen personalet sitter med når det gjelder nettopp bibliotektilbud til blinde og svaksynte vil utgjøre en viktig basis for utviklingen av en formidlings- og informasjonssentral som også kan være et nasjonalt kompetansesenter for de sømløse bibliotektjenestene.

Det vil være spesielt viktig at det utformes veiledende retningslinjer for opphavsrettsområdet, slik det foreslås i rapportens kapittel 7 - det arbeidet som foregår med tilpasning av opphavsretten til EU-direktivet må så langt som råd er i vareta dette. Det vil også være interessant å se utfordringene for et samarbeid mellom NLB og fag- og folkebibliotekene i fremtiden i lys av den kommende stortingsmeldingen om funksjonshemmedes rettigheter.

Vennlig hilsen

Jon Birger Østby
Direktør

Leikny Haga Indergaard
Avdelingsdirektør

Saksbehandler: Tone Eli Moseid